

Engelsiz Kent Olma Yolunda Covid-19 Engeli

*

Fatma Hırlak Çam¹

ORCID: 0000-0002-1381-4025

Alper Bilgili²

ORCID: 0000-0003-0417-5070

Öz

Yapılan araştırmalarda 2050 yılına kadar kentte yaşayanların oranlarının %68 olacağı tahmin edilmektedir. Bu oranın %15'inin ise engelli vatandaşların oluşturacağı düşünülmektedir. Engelsiz kent ile amaç kentin hiçbir yerinde kısıtlama olmadan her bölgeye erişilebilirliği sağlamaktır. 2019 yılı sonunda başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını kentlerin bir kez daha toplumu bütünleştirici oluşturulmuş engelsiz kentlerin oluşturulmasının önemini göstermiştir. Ayrıca diğer insanların aksine sosyalleşmeye daha fazla ihtiyaç duyan engelliler için bu süreç daha da karmaşık yaşanmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın problemi, Covid-19 salgını süresince engellilere yönelik yapılan faaliyetlerin neler olduğunun ortaya konması şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın amacı, Covid-19 salgını süresince engellilerin kentli haklarını kullanıp kullanamadığının belirlenmesi ve bu süreçten nasıl etkilendiklerini değerlendirmektir. Araştırmanın kapsamına Türkiye'deki tüm kentler ve engelliler girmekle birlikte yaşanan salgın nedeniyle araştırma araştırmacının yaşamış olduğu Ankara ili ile sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda farklı engel gruplarına sahip 20 kişi ile kartopu örneklem tekniği kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik araştırma şeklinde tasarlanmıştır. Veriler görüşme yöntemiyle toplanmış ve içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Analizlerde, MAXQDA Analytics Pro 20 kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelsiz Kent, Kent Hakkı, Covid-19

¹ Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, E-mail: fatmahırlak06@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, E-mail: bilgili@comu.edu.tr

Covid-19 Barrier on the Way to Be a Barrier-Free City

*

Fatma Hırlak Çam³
ORCID: 0000-0002-1381-4025

Alper Bilgili⁴
ORCID: 0000-0003-0417-5070

Abstract

2050. It is thought that 15% of this rate will be composed of disabled citizens. In addition, this process is even more complicated for the disabled, who, unlike other people, need more socialization. In this direction, the problem of the research was determined as revealing what activities were carried out for the disabled during the Covid-19 epidemic. The aim of the research is to determine whether the disabled can use their urban rights during the Covid-19 epidemic and to evaluate how they are affected by this process. Although all cities in Turkey and disabled people are included in the scope of the research, the research was limited to the province of Ankara, where the researcher lived, due to the epidemic. In this direction, interviews were conducted with 20 people with different disability groups, using the snowball sampling technique. The research was designed as a phenomenological research, one of the qualitative research designs. Data were collected by interview method and analyzed by content analysis technique. MAXQDA Analytics Pro 20 was used in the analysis.

Keywords: Barrier-Free City, Right to the City, Covid-19

³ Phd Candidate, Çanakkale Onsekiz Mart University, E-mail: fatmahirlak06@gmail.com

⁴ Assist. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, E-mail: bilgili@comu.edu.tr

Giriş

TDK' da engelli kavramı, “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2021). Yapılan bu tanım ışığında engelli bireylerin hayatlarında yaşadıkları zorlukları asgari düzeye indirmek önemlidir. Bu noktada engelli bireylerin yaşamış oldukları eşitsizliği ortadan kaldıracak ve kişisel özerkliklerinin tanınabileceği kentlerin tasarlanması gerekmektedir. Böylelikle engelli bireylerin kentli hakları koruma altına alınmış olacaktır.

Engelli bireylerin kentli haklarını koruma altına almak için atılan en önemli adımların başında engelsiz kentler gelmektedir. Engelsiz kentlerle, engelli bireylerin toplumdan dışlanmadan iç içe yaşayabilecekleri bir kent amaçlanmaktadır. Ayrıca kentin her yerinde rahatça hareket edebilecek ve ihtiyaç duydukları her hizmete erişebilmeleri temel hedef olarak belirlenmiştir. Özellikle 2019 yılında ilk kez Çin'in Wuhan kentinde görülen ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19 süreci engelsiz kentlerin önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Çünkü Covid-19 salgını tüm insanlığı eşit şekilde tehdit etmiş olsa bile dezavantajlı grupları daha fazla tehdit ettiği görülmektedir. Zaten birçok hizmete erişimde sorun yaşayan engelli bireylerin salgınla bu hizmetlere erişimleri daha fazla güçleşmektedir. Ayrıca bu süreçte ekonomik anlamda daha sıkıntılı bir dönem yaşamaları kaçınılmaz görünmektedir. Salgının diğer bir olumsuz boyutu ise sağlık üzerinedir. Bu noktada da engelli bireyler hem hastalığı daha ağır geçirmelelerinden hem de ölme riskinin daha yüksek olmasından kaynaklı yüksek riskli grup arasında yer almakta ve bu durumda salgın döneminin daha sıkıntılı geçmesine sebebiyet vermektedir. Bu amaçla yaşanabilecek tüm bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak adına yapılacak tüm faaliyetlerin engellilere dönük olması önemli görülmektedir. Bu doğrultuda Covid-19 salgını süresince engellilere yönelik yapılan faaliyetlerin neler olduğunun ortaya konulması araştırmanın problemi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacı ise, Covid-19 salgını süresince engellilerin kentli haklarını kullanıp kullanmadığının belirlenmesi ve bu süreçten nasıl etkilendiklerini değerlendirmektir. Araştırmanın problemi ve amacı doğrultusunda, Ankara kentinin Covid-19 pandemisi süresince engelli bireyler için yaptıkları faaliyetlerde öne çıkan vurgu nedir? Yapılan faaliyetler engelli bireylerin bu süreci problemsiz atlatmasına yardımcı olmuş mudur? sorularına cevap aranmaktadır.

Araştırma üç bölümde tasarlanmış olup, birinci bölümde kent ve kent hakkı kavramlarına yer verilmiştir. Ayrıca engelli bireylerin kentli haklarından bahsedilerek Covid-19 sürecinin engelliler üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın problemi, deseni, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları, veri toplama yöntemi ve analiz tekniği ve son olarak geçerliği ve güvenilirliği hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise, engelli bireyler, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri Birimi çalışanının görüşmelerinden yola çıkarak araştırmanın bulgularına yer verilmiştir.

Kent ve Kent Hakkı Kavramsal Çerçeve

Kent, tüm vatandaşların toplumsal, ekonomik, siyasal ve yönetsel yaşam alanlarını oluşturmaktadır (Hayta, 2016, s. 166). Bu nedenle kent, insanlığın gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Ancak çok boyutlu olmasından kaynaklı kent kavramı karmaşık bir şey olarak yorumlanmakta ve ortak bir tanımlama yapılamamaktadır (Harvey, 1973/2019, s. 27). Öncelikle kır-kent ayrımı özelinde nüfus boyutuyla başlayan kent tanımlamaları evrimleşerek sosyoloji, siyaset, kültür, ekonomi ve son olarak da teknoloji çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır (Erten ve Aktel, 2020, s. 904). Yapılan tüm tanımlamalar ışığında kenti, tarımsal üretimin denetlendiği ancak ekonomisi tarım dışı üretime dayalı ve hizmet sektörü gelişmiş yerleşim birimleri olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca heterojen bir yapıya sahip olan kent, teknolojik gelişmelerle birlikte örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşmanın görüldüğü ve gerekli nüfus yoğunluğu, yüksek eğitim düzeyine sahip, katılımın gerçekleştiği, karmaşık ve canlı bir mekanizmanın devamlı işlediği mekânsal bir düzen olarak da yorumlanabilir (Kaya, 2003, s. 11-14).

Kent kavramında yaşanan bu değişim küreselleşme süreciyle açıklanabilir. Sermayeyi toplumun bütün kesimine yaymayı amaçlayan küreselleşme, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde eşitsizliklere sebebiyet vermektedir (Keleş, 2019, s. 43). Bu çerçevede kente yönelik ideolojilerde değişimler gözlemlenmiş ve küreselleşme sürecinde ortaya çıkan sorunlarla mücadele için teknolojik ilerlemeler geliştirilmiş bu durumda kentsel yoğunlaşmaları oluşturarak toplumsal düzensizliğe sebebiyet vermiştir (Castells, 1978/2020, s. 20). Yaşanılan bu dönüşüm kentlerde aşırı nüfus artışı, istihdam sorunları, yoksulluğun artması, gecekondulaşma ve çarpık kentleşme, anomi ve yabancılaşma, intihar oranlarında artış, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığı, stresle mücadele edememe, suça yönelimde büyük artış yaşanması, çevre kirliliklerinin önlenememesi gibi birçok soruna yol açmaktadır (Sam, 2018, s.

147). Yaşanılan bu sorunlar insanların hem sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını hem de kentli haklarını fiilen yok etmektedir (Keleş, 2019, s. 44). Çünkü kent, insanların siyasi, sosyal ve ekolojik gereksinimlerini giderme hakkına sahip olan ve dayanışma görevlerini üstlenen herkese ait kolektif bir alandır (Brown ve Kristiansen, 2009, s. 17).

Bu açıdan bakıldığında hak ve kent hakkı kavramlarını iyi anlayabilmek ve tanımlamak önemli bir yer tutmaktadır. Hak, belli bir fiili gerçekleştirme veya belli bir şekilde muamele görme yetkisidir. Başka bir ifadeyle çıkarların yasalarla güvence altına alınmasıdır (Heywood, A. 2000/2015, s. 178; Keleş, 2019, s. 48). Kent hakkı ise, kentsel alan üretiminin altında yatan güç ilişkilerinin yeniden yapılandırma ihtiyacını vurgular ve temelde kontrolü sermaye ve devletten şehir sakinlerine kaydırmayı amaçlamaktadır (Purcell, 2002, s. 101-102). Ayrıca özgürlük, eşitlik, şeffaflık, verimliliğin sağlanması, sosyalleşme, çevre, yaşam alanı gibi yüksek hak talepleri ortaya çıkararak demokratikleşmeyi sağlamayı hedeflemektedir (Brown A. ve Kristiansen A., 2009 s. 8; Cardullo vd., 2019, s. 15).

Kentleşme ve kentsel yaşam olanaklarından yararlanmak amacıyla ortaya çıkan kent hakkı aslen bir insan hakkı olarak savunulmuş ve 2010 Birleşmiş Milletler Habitat Dünya Kent Forumu'nda üçüncü kuşak hakkı olarak kabul edilmiştir. Forumda kent hakkı, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu haktan cinsiyet, yaş, ırk, sağlık durumu, gelir, uyruk, etnik köken, göçmenlik, siyasi tercih, din veya cinsel tercih ayrımı yapılmadan herkesin yararlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur (Çelik, A. 2013, s. 223; Ertan, 2008, s. 125). Tanımlamalardan anlaşılacağı üzere kent hakkı kavramında ortak bir noktaya varılabile bile farklı coğrafi ve tarihsel koşullara, farklı tercihlere ve farklı nüfuslara sahip kentlerde kent hakkının gerektiği ölçütte yerine getirilememesi olasıdır. Bazı kentler bir grup için erişilebilirliği iyileştirirken başka bir grup için dezavantajlı hale getirebilir (Duranton ve Guerra, 2016, s. 29-30). Bu nokta da özellikle engelli bireylerin kentli haklarının korunması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda engelsiz kentlerin oluşturulması ve sadece engelli bireyler için değil tüm kent sakinleri için erişilebilirliğin olduğu bir kent inşa etmek kentli hakları için gerekli görülmektedir.

Engelsiz Kent ve Engellilerin Kentli Hakları Covid-19 Pandemi Sürecinde Engelliler

Birleşmiş Milletlerin yaptığı çalışmaya göre 2050 yılına gelindiğinde kentte yaşayanların oranlarının %68 olacağı öngörülmektedir. Bu oranın %15'inin ise başta engelli vatandaşlar olmak üzere dezavantajlı grupların oluşturacağı

düşünülmektedir (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UN DESA], 2016, s. 1). Bu bilgiler doğrultusunda kent ve engelli kavramlarının birbirlerinden ayrı düşünülmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda kent planlaması yapılırken esas olan nokta cinsiyet, yaş, ırk, sağlık durumu gibi etkenler göz önüne alınmadan tüm kentlilere eşit ve erişilebilir hizmetin organize edilebilmesidir (Şolt, 2019, s. 40). Ancak sağlık durumu göz önüne alınmadan bir kent planlamasının yapılabilmesi için engelli bireylerin yaşamlarını sınırlandırmadan, yetenek ve yaşam kalitelerini arttıracak, kendi kendilerine ihtiyaçlarını gidermelerine yetecek bir kent planlaması yapılmalıdır (Sümer, 2015, s. 143). Bu noktada engelsiz kentler hem engelli bireylerin ihtiyacını karşılamak hem de toplumun diğer bireylerinin gereksinimlerini gidermede etkili bir çözüm olarak görülmektedir.

Engelsiz kentlerde amaç kentin hiçbir yerinde kısıtlama olmadan her bölgeye erişilebilirliği sağlamaktır. İnsanlar kendi kişisel potansiyellerine göre kolaylıkla hareket edebilecek ve yapılı çevre, yollar, konutlar, kamu bina ve alanları ve diğer yapılardan, ulaşım, istihdam, eğitim, sağlık, bilgi ve iletişim gibi temel kentsel hizmetler gibi ihtiyaçlarını giderebileceklerdir (Secretariat for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities [CRPT], 2015, s. 1; Sümer, 2015, s. 143). Ayrıca engelsiz kentlerle, erişilebilirliğin yanı sıra engeli bulunan ve bulunmayan iki taraf arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak ve engellilerin toplumdan dışlanmalarını önlemekte amaçlanmaktadır (Kreinbrook, 2007, s. 4). Bu doğrultuda engellilerin bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma, ayrımcılık yapılmaması, topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması, erişebilirlik ve fırsat eşitliğinin verilmesi gibi temel haklarını korumak amacıyla engelsiz kentler oluşturmak önemli görülmektedir (Yavuz, 2019, s. 38-43).

Covid-19, SARS-CoV-2 adlı yeni bir koronavirüsün neden olduğu hastalıktır (World Health Organization [WHO], 2021). İlk kez 2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde görülen hastalık 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Pandemi, bir hastalığın veya enfeksiyon etkeninin ülkelerde, kıtalarda, hatta tüm dünya gibi çok geniş bir alanda yayılım göstermesi şeklinde tanımlanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Türkiye'de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde görülmüş ve ilk ölüm haberi de yaşlı ve kronik hastalığa sahip bireylerden gelmiştir (Kara ve Alsancak, 2020, s. 134). Bu durum son yılların en büyük sosyal krizi olarak nitelendirilen Covid-19 pandemisinin toplumu eşit şekilde tehdit ettiğini ancak en fazla dezavantajlı grubu etkilediği şeklinde yorumlanabilir (Kalaç vd., 2020, s. v; Kara

ve Alsancak, 2020, s. 134). Özellikle dünya üzerinde bir milyardan fazla engeli sahip olan bireylerin olması ve bunların yaklaşık 200 milyonunun hayatlarını devam ettirmekte zorluk çektikleri bilinmektedir. Yaşadıkları zorluklara Covid-19'dan kaynaklanan risklerde eklenince engelli bireyler için bu durum daha karmaşık bir hale gelmektedir (Kara, 2020, s. 29). Çünkü engelli bireylerin kanser, felç, kalp rahatsızlığı ya da diyabet gibi kronik hastalığa yakalanmaları engelli olmayan bireylere göre üç kat daha fazladır (Centers for Disease Control and Prevention [CDC], 2021). Bu durumda engelli bireylerin hem hastalığa yakalanma hem de hastalığı daha ağır geçirme ve hastalığın ölümlü sonuçlanma riskini arttırmaktadır (United Nation [UN], 2020, s. 4). Ayrıca pandeminin engelli bireyler üzerinde yarattığı olumsuzluklar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Akdağ vd., 2021, s. 41-45).

- ⊙ Bilgiye erişim sağlamada yaşanan problemler
- ⊙ İştme engelli bireyler için görsel betimleme
- ⊙ Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan problemler
- ⊙ Eğitim olanaklarına erişimde yaşanan problemler
- ⊙ İstihdamda yaşanan problemler
- ⊙ Engelli kadınların yaşadığı şiddet problemi
- ⊙ Kapalı kurumlarda yaşayan engelli bireylerin yaşadığı problemler

Tüm bu problemlerin aşılabilmesi için etkili politikalar üretmek ve uygulamak önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kentlerde, engellilerin normal zamanda yaşadıkları sıkıntılara Covid-19 salgınının getirmiş olduğu problemlerin de eklenmesi etkili bir kent politikası gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada hem sosyal belediyecilik anlayışına hem de engelsiz kent planlarına önem vermek gerekmektedir.

Yöntem

Kentlerde insanların salgın hastalığa yakalanma riski nüfus yoğunluğu, kalabalık nüfuslu binalar, kentsel yoksulluk gibi nedenlerden dolayı daha yüksektir. Özellikle kronik hastalığa yakalanma riski daha fazla olan engelli insanlar için (Centers for Disease Control and Prevention [CDC], 2021), yaşanan salgın süreci daha tehlikeli olmaktadır. Bu doğrultuda Covid-19 pandemi sürecinde kırılgan grup olarak adlandırdığımız engelliler için kentli hakları göz önüne alınarak oluşturulmuş faaliyetlerin neler olduğu araştırmanın problemi olarak belirlenmiştir. Belirlenen problem doğrultusunda iki sorunun cevabı aranacaktır. Birincisi, Ankara kentinin Covid-19 pandemisi süre-

since engelli bireyler için yaptıkları faaliyetlerde öne çıkan vurgu nedir? İkincisi, yapılan faaliyetler engelli bireylerin bu süreci problemsiz atlatmasına yardımcı olmuş mudur?

Araştırmanın amacı ise, Covid-19 salgını süresince engellilerin kentli haklarını kullanarak kullanamadığının belirlenmesi ve bu süreçten nasıl etkilendiklerini değerlendirmektir.

Araştırmanın amacı ve problemi doğrultusunda, araştırmanın kapsamına Türkiye'de Ulusal Engelli Veri Tabanında kayıtlı ve hayatta olan tüm engelliler girmekle birlikte araştırma Covid-19 pandemi dönemi kısıtlamaları yaşanması sebebiyle araştırmacının yaşamış olduğu Ankara kentinde ikamet eden ve telefon üzerinden görüşmeyi kabul eden 20 kişi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca zihinsel engelli bireylerin aileleri ve özel eğitim kurumlarında eğitim veren kişiler ile de görüşmeler sağlanmıştır.

Desen, Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği

Araştırma nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik araştırma şeklinde tasarlanmıştır. Fenomenolojide amaç, araştırmaya katılan bütün bireylerin bir kavram ile ilgili ortak deneyimlerinin neyi ifade ettiğini ortaya koymaktır. Kısacası bu çalışmanın çıktısı bireylerin tecrübeleri olacaktır (Güler vd., 2015, s. 234). Çalışmada fenomenolojik desen kullanılmasından kaynaklı sınırlı örneklem ile çalışılmalıdır. Bu nedenle örneklem seçiminde de olasılıklı olmayan örneklem tekniklerinden kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 131). Öncelikle 3-4 engelli birey ile görüşülmüş ve görüşülen bireylerin yönlendirilmesiyle diğer engelli bireylere ulaşılmıştır.

Araştırmada fenomenolojik araştırma deseni kullanılmasından kaynaklı veriler görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmada 5 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlk soru katılımcıların Covid-19 pandemisine yönelik algılarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Diğer dört soru ise, katılımcıların bu süreçte yaşadıkları problemleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca çalışmamızda etik kurul onayı alınmıştır.

Bulgular

Katılımcıların ifadeleri literatürden ve alan çalışmasından elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda 4 tema ve 12 alt kod olarak sıralanmıştır. Belirlenen kodlara göre kodlama sıklıkları Şekil 1'de kod matris tarayıcısında belirtilmektedir. Belirlenen temalara ilişkin kodlama sıklıkları sırasıyla Covid-19 salgını olumlu olumsuzlukları (%28,12), belediye tarafından bilgilendirme (%12,58),

Covid-19 salgını süresince eğitim (%11,84) ve aynı ve nakdi yardım (%2,22)'dir.

Kod Sistemi	ENGELLİ BİREYLER	TOPLAM
✓ Covid-19 Salgını Olumlu-Olumsuzlukları		0
✓ Olumsuz		0
Psikolojik Etkiler	■	22
Erişebilirlik	■	6
İstihdam	■	4
Sesli Betimleme	■	1
Görsel Betimleme	■	1
Olumlu	■	4
✓ Belediye Tarafından Bilgilendirme		0
Yapılmadı	■	15
Yapıldı	■	2
✓ Covid-19 Salgını Süresince Eğitim		0
Olumsuz	■	10
Olumlu	■	6
✓ Aynı ve Nakdi Yardım		0
Aynı Yardım	■	3
Σ TOPLAM	74	74

Şekil 1. Temalara İlişkin İfadelerin Sıklığını Gösteren Kod Matris Tarayıcısı

Bulgu-1 “Covid-19 Salgını Olumlu-Olumsuzlukları”

Covid-19 salgını olumlu-olumsuz teması altında en çok vurgu psikolojik etkiler alt koduna yapılmıştır. Bu noktada COVID-19 salgını insanların kaygı bozukluğu, depresyon, obsesif-kompulsif bozukluk gibi birçok psikolojik sorunlara neden olmaktadır. Oluşan bu tür olumsuz durumlar engelli bireyleri daha fazla etkilemekte, içe kapanmalarına neden olmaktadır.

Hastalık bana geliyor gibi hissediyorum, ben burada sıkılıyorum sinirleniyorum başım ağrıyor param da yok bu yüzden de ağlıyorum (K1, Kişisel iletişim, 25 Mart 2021).

İnsanların ölmesine sebep oluyor özellikle ailemi bir şey olmasından koruyorum (K2, Kişisel iletişim, 25 Mart 2021).

Tutsaklık hissediyorum, daha fazla sinirlilik halim olmaya başladı. (K3, Kişisel iletişim, 26 Mart 2021).

Koronavirüs çok tuhaf tarif edilmesi çok zor mesela çoğu insanlarımızı kaybediyoruz bu bizde çok büyük bir korku yaşıyor (K7, Kişisel iletişim, 28 Mart 2021).

Ruhsal olarak, olumsuz olarak farklı şeylere yöneldiler sosyal medya gibi formatlara yöneldiler (K16, Kişisel iletişim, 02 Nisan 2021).

Benim için biraz daha yalnızlaşma biraz daha içe kapanma yaşandı diyebilirim bu süreçte (K19, Kişisel iletişim, 04 Nisan 2021).

Örneklerden de anlaşıldığı üzere COVID-19 salgını engelli bireyler üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu süreç içerisinde daha fazla içe kapanıklık ve yalnızlaşma duygusu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kendilerini toplumdan soyutlamış durumda oldukları ve yaşanabilecek olumsuzluklara karşı büyük endişe duydukları görülmektedir. Bu noktada psikolojik olarak hissettikleri duyguları daha iyi anlayabilmek adına Covid-19 salgınına karşı algılarının ortaya konulması önemli görülmektedir.

Tablo 1. Oluşturulan Metafor Listesi

Sıra Numarası	Oluşturulan Metafor	f
1	Yarasa	5
2	Ölüm	2
4	Mikrop	2
5	Örümcek	2
6	Taç Kral	1
7	Kıyamet	1
8	Tutsaklık	1
9	Eğitilmiş Şahin	1

Engelli bireylerin Coronavirüse ilişkin 9 metafor oluşturdukları görülmektedir. 5 katılımcı metafor oluşturmadığı için kapsam dışı bırakılmıştır. Oluşturulan metaforlar incelendiğinde virüsü yarasaya benzettikleri görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak da virüsün ilk bulaşma nedeni olarak görülen yarasaya benzetme yapılmaktadır. Virüsün bir tutsaklık yaşattığı ve bu dönemin kıyameti andırdığı dile getirilmektedir. Bu durumda engelli bireylerin psikolojik yönden etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca özel eğitim merkezinde çalışan öğretmenlerde engelli bireylerin bu süreçten olumsuz etkilendiklerini ve psikolojik olarak yıprandıklarını dile getirmişlerdir.

Ailelerinde kayıplar yaşandığı için psikolojik desteklere ihtiyaç duymaya başladılar bu süreçte daha aktif olmamız gerekli onların zihinsel sağlıklarını korumak için yalnız maalesef bunu yapamıyoruz (Öğretmen, Kişisel iletişim, 7 Nisan, 2021).

Engelli bireylerin olumsuzluk olarak yorumladıkları diğer nokta ise erişilebilirlik konusu olmuştur. Bu süreçte erişilebilirlik konusunda sıkıntılar yaşadıklarını beyan etmişlerdir.

Erişim konusunda sıkıntı yaşadık yani engelliler çok düşünülmedi bu konuda bir şeyler planlanırken mesela bir yasak planlanırken yani bir şeyler yasaklanırken engelliler dahil edilmedi, direk çıkamaz dendi bir şekilde bir yerlere ulaşılması düşünülmedi, erişim yönünden sıkıntılar yaşadım (K15, Kişisel iletişim, 2 Nisan 2021).

Birçok yerde erişim konusunda olumsuzluk yaşadık (K10, Kişisel iletişim, 1 Nisan 2021).

Erişilebilirlik anlamında engelli hizmetleri belediye çalışanı bu süreçte yardımlarda bulduklarını dile getirmiştir.

Asansörlü araç hizmetlerimiz var gerek engelli olsun gerek de yardıma muhtaç olsun bu tür hizmetlerimizden faydalanabiliyorlar bundan belediyeye üyeliği olmayanlarda faydalanabiliyor. Hastaneye ulaştırılması, muayene edilmesi gibi ihtiyaçlar bu dönemde atırlıdı tabi ki (Engelli Hizmetleri Çalışanı, Kişisel iletişim, 5 Nisan 2021).

Engelli bireyler bu süreçte istihdam konusunda da sorunlar yaşadıklarını hatta bu konuda engelli oldukları için iş bulamayacaklarını söylemişlerdir.

Diğer insanlar işten çıkarılırken kimse engelli bir insanı işe almaz (K6, Kişisel iletişim, 28 Mart 2021).

Şu an part time bir işe girmek isterdim. Ama herkes zaten eleman çıkartıyor. Kimse beni işe almaz (K10, Kişisel iletişim, 01 Nisan 2021).

Diğer sorun olarak gördükleri noktalar ise engel grubuna göre kişisel yaşanan sorunlar olduğu görülmektedir. Örneğin, işitme engelli bir katılımcı maske kullanımının kendine zorluklar yaşattığını, maskeden dolayı dudak okuma alışkanlığını kullanmadığını ve iletişim yönünde büyük eksiklikler yaşadığını dile getirmiştir. Görme engelli bir katılımcı ise, Hayat Eve Sığar uygulamasının görme engelli bireyler düşünülmeden oluşturulduğunu dile getirmektedir. Görme engellilerin telefonlarını ve bilgisayarlarını okumasını sağlayan ekran okuyucuların bu uygulamayı okuyamadığını söylemiştir.

Bulgu-2 "Belediye Tarafından Bilgilendirme"

COVID-19 salgını süresince iki katılımcı hariç diğer katılımcılar belediye tarafından kendilerine salgından korunmak için gerekli bilgilendirmelerin yapılmadığını söylemişlerdir.

Belediye tarafından bana özel bir bilgilendirme yapılmadı örneğin benim eşime böbrek nakli yapıldı nakilden 1 yıl sonra bu virüs ortaya çıktı. Mesela eşime bu virüsten şu şekilde korunursunuz gibi bir bilgilendirme de yapılmadı. Yatalak olan hastalarımız var bunların bağışıklık sistemleri çok kötü. Bu insanlar virüsü kaparlarsa ölümle sonuçlanabilir bu durum bu nedenle bilgilendirilme yapılması gereklidir (K9, Kişisel iletişim, 30 Mart 2021).

Herhangi bir bilgilendirilme belediye tarafından bizlere yapılmadı (K11, Kişisel iletişim, 01 Nisan 2021).

Bir bilgilendirme olmadı ama burada gerçekleştirdiğimiz faaliyetler de bir üyelik sistemi var üyelik sistemi var derken şöyle Ankara içerisinde ikamet edipte en az %40 engelli raporu alanlar bizden hizmet alabiliyor biz kendi üyelerimize bunları bildirdik ulaşabildiklerimize ulaşamadıklarımıza sendikalar aracılığıyla beyan ettik talepleri olduğu müddetçe de kendilerine maske veya temizlik ve dezenfektan hizmeti sunabileceğimizi de beyan ettik tabi bunu sağlayan bir tek biz değiliz diğer birimlerimizde var onlarla birlikte ortaklaşarak bir yardımımız oldu (Engelli Hizmetleri Çalışanı, Kişisel iletişim, 5 Nisan 2021).

Örneklerden de anlaşıldığı üzere Covid-19 salgınında korunmak amacıyla dikkat etmemiz kurallar konusunda engelli bireylerin belediye tarafından bilgilendirilmedikleri görülmektedir. Ancak belediye çalışanı bu konuda kendi sistemlerine üye engelli bireylere bilgilendirme sağladıklarını söylemektedirler. Katılımcılar televizyon, sosyal medya gibi platformlardan bilgilendirme sağladıklarını dile getirmişlerdir.

Bulgu-3 "Covid-19 Salgını Süresince Eğitim"

Covid-19 sürecinden dünya genelinde 1,5 milyardan fazla öğrenci, 63 milyon öğretmen zorunlu karantina sonucunda okulların kapatılmasından olumsuz etkilenmişlerdir. Çoğu ülkeler online eğitim fırsatı yaratacak internet, bilgisayar gibi olanaklara erişim sağlamamıştır. Bu nedenle dijital sınıflar oluşturulamamış, oluşturulmuş ülkelerde bile öğretmen ve öğrenci arasındaki sosyal ilişkiler bu süreçten olumsuz etkilenmiştir. Süreci atlamak için oluşturulan alternatif eğitim sistemleri, soruna tam çözüm olamamış geçici olarak görülmektedir (Balci, 2020, s. 77).

Uzaktan eğitimin yararlı olduğunu düşünmüyorum çünkü sürekli elimde telefon ve tablet var ne zaman boş zamanım olsa telefonla veya tablette oyuna dalıyorum. Bu yüzden ne zaman ders çalıştığım belli olmuyor evde tam olarak kendimi eğitime veremiyorum (K3, Kişisel iletişim, 27 Mart 2021).

Yüz yüze eğitim daha iyi bence. Yüz yüze eğitimde her şeyi anlıyorum ve evde tekrar edebiliyorum (K4, Kişisel iletişim, 27 Mart 2021).

Uzaktan eğitimin yararlı olduğunu düşünmüyorum normal bireylerde bile etkili olmadı ki engelli bireylerde nasıl etkili olsun (K5, Kişisel iletişim, 28 Mart 2021).

Uzaktan eğitim pek yararlı olmuyor. Çünkü ev ortamında olduğumuz için sınıf ortamında olmadığımız için zorlanma yaşıyorum. Kendi odamdayım kendi evimdeyim bu nedenle de kuralım yok (K7, Kişisel iletişim, 28 Mart 2021).

Katılımcılarda Covid-19 süresince eğitimin yeterli olmadığını dile getirmişlerdir. Sınıf ortamında karşılıklı bir ilişki kurulamadığı için kendi evlerinde düzeni ve disiplini sağlayamadıkları görülmektedir. Ayrıca belediyenin çocuklara yönelik eğitim konusunda faaliyetlerde olmadığı, yalnızca görme engellilere yönelik faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir.

Hayır eğitim konusunda bir faaliyete girişimimiz olmadı. Yaş sınırlaması olmadığı için bizde. Sadece görme engelliler hizmet merkezine görme engellilere yönelik bütün faaliyetler devam etti. Gerek yazıcı olsun gerek kabartmalar olsun bunların okuması olsun hiçbir süreçte kapatmadık orayı sürekli faaliyette oldu. Kontrollü bir şekilde gerek ateş ölçme gerekse karantina sürecinde yakalanmışları ayırt ettik ki orayı kapatmayalım faaliyette olsun diye. Teknoloji hizmetleri eğitimle bilinçlendirilmesi devam etti yani ama çocuklara yönelik değil (Engelli Hizmetleri Çalışanı, Kişisel iletişim, 5 Nisan 2021).

Uzaktan eğitim sürecini olumlu değerlendiren katılımcılar ise, kendilerine ayırmadıkları zamanı bu süreçte ayırabildiklerini ve böylelikle daha fazla konu tekrarı yaparak derslerine daha çok odaklandıklarını söylemişlerdir. Ayrıca hem engelli hem de özel eğitim okullarında çalışan bir katılımcı Covid-19 süreciyle yaşanan yenilikleri bu anlamda olumlu değerlendirmektedir. Örneğin;

Türkiye bu Covid sürecinde birçok şeyi istem dışı denemiş oldu mesela evde çalışma, esnek çalışma, uzaktan eğitim tamamen Covid sürecinde hayatımıza giren şeyler. Biz bunları ya şöyle söyleyeyim biz bunları deneyemedik mesela işte uzaktan eğitim sistemini biz Covid öncesinde deneyemedik. Çünkü işte sistem izin vermezdi falan derdik ama şimdi mecburi birtakım şeyler olduğu için Covid kaynaklı biz aslında birçok çalışmanın istem dışı denemesini yapmış olduk. Mesela geçen onu konuşuyorduk biz arkadaşlarla ben özel eğitim öğretmeniyim biz hep şeyden yakınırız özel eğitim öğrencileri için özellikle işte zihinsel engelliler, otizmli çocuklar için falan kırk dakikalık ders süresi çok uzun deriz, daha kısa olmalı falan derdik. Şimdi mesela yüz yüze eğitim özel eğitim okullarında devam ediyor biliyorsunuz biz şu an derslerimizi 30'ar dakikadan yapıyoruz ve biz bunu yine söylediğim gibi istem dışı denemiş olduk ve gayet verimli bir çalışma oldu bizim için gayet verim aldık. 30 dakikada mesela şey diyoruz 30 dakika sistemi demek ki oluyormuş buna devam edilebilir gibi bir şey diyebiliyoruz aslında istem dışı birçok şeyin denemesini yaptık ve bu denemelerden iyi neticeler aldık biz Covid sürecinde (K20, Kişisel iletişim, 6 Nisan 2021).

Aynı ve Nakdi Yardım

Covid-19 sürecinde 17 katılımcı kendilerine belediye tarafından bir yardım yapılmadığını 3 katılımcı ise nakdi değil ama aynı yardımların yapıldığını dile getirmiştir. Engelli Hizmetleri Belediye çalışanı bu konuda çalışmalar yaptıklarını dile getirmiştir.

Ne gibi faaliyetler yaptık ha bunun içerisinde medikal malzemeler talep eden vatandaşlarımız oldu. Onlara gerek akaryakıtlı olsun gerek akülü ya da manüel tekerlekli sandalye olsun, gerek hasta bezi olsun bunları Covid olduğunu söyleyen engelli vatandaşlarımıza sağladık. Bir kısmını da diğer Covid olmayan vatandaşlarımıza sağladık ve baya bir çoktu talep (Engelli Hizmetleri Çalışanı, Kişisel iletişim, 5 Nisan 2021).

Bu noktada engelli bireylerin belediyeden beklentilerinin aynı ve nakdi yardımlar yanı sıra psikolojik olduğu görülmektedir.

Mesela Belediye ailelere uzaktan da olsa psikolog gibi veya bir sohbet edip olumlu bir şekilde konuşup yönlendirecek psikolojik anlamda destek sağlayacak birileriyle sohbet etmemizi sağlayabilir. Seçim arabaları gibi arabalar sokak aralarından geçip güzel sözler söyleyip eğlendirmelerini isterdim. Engelliler sürekli evde olduğu için engelliler evden alınarak açık hava sineması gibi bir yere götürebilirler daha sosyalleşmelerine yardımcı olunabilirdi (K17, Kişisel iletişim, 3 Nisan 2021).

Tartışma ve Sonuç

Kentleşme hızıyla paralel olarak kentlerde yaşayanların oranının 2050 yılına gelindiğinde %68 olacağı tahmin edilmektedir. Bu oranın %15'ini ise engelli grubun oluşturacağı öngörülmektedir. Tüm bu veriler ışığında engelliliği, dünyada bir temel hak sorunu olarak ele almak önemli görülmektedir. Bu şekilde kentte sahip olunması gereken sağlıklı ve dengeli kentte yaşama hakkı olan kentli haklarının, engelli bireyler için en başında yani kent planlaması yapılırken organize edilmesi ve tüm vatandaşlara eşit ve erişilebilir olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu noktada engelli bireylerin engellerini ortadan kaldıracak engelsiz kentler inşa etmek önemli görülmektedir. Böylelikle kentin imkanlarından yeterince yararlanamayan ve kente aidiyet duygusu besleyemeyen engelli bireylerin engelsiz kentlerle kente karşı yabancılaşmalarının azalmasıyla birlikte üzerlerindeki psikolojik baskı daha fazla azalacaktır. Bu noktada kentte sahip olması gerektiği kentli haklarını elde etmiş olacaklardır.

Özellikle içerisinde bulunduğumuz Covid-19 salgın dönemi engelli bireylerin kentli haklarını kullanmaları gereken en hassas dönem olmuştur.

Çünkü kronik hastaların ölüm riskinin daha fazla olması ve engeli bireylerin kanser, felç, kalp rahatsızlığı ya da diyabet gibi kronik hastalığa yakalanmalarının üç katı fazla olmasından kaynaklı engelli bireyler bu salgından daha fazla etkilenmektedir. Ayrıca salgından korunmak için uymamız gereken kuralların, hayatını devam ettirmek için başka birinin yardımına ihtiyaç duyan engelli bireyler için mümkün olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın problemi, Covid-19 pandemi sürecinde kırılgan grup olarak adlandırdığımız engelliler için kentli hakları göz önüne alınarak oluşturulmuş faaliyetlerin neler olduğudur. Bu doğrultuda araştırma sonucunda belediyenin engelli bireylere yönelik çalışmalarının kısıtlı olduğu sonucuna varılmıştır. Daha çok kendilerinin oluşturdukları üyelik sistemi bünyesinde faaliyet gerçekleştirdiklerini ve bu grupta yer alan engelli bireylere temizlik malzemeleri, maske, dezenfektan gibi yardımlar yaptıkları görülmektedir. Ayrıca daha çok görme engellilere yönelik faaliyetler devam ettirilmiştir.

Araştırmada ikinci olarak, yapılan faaliyetler engelli bireylerin bu süreci problemsiz atlatmasına yardımcı olmuş mudur? sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma sonucunda engelli bireylere aynı veya nakdi yardımların yapılmadığı ve bu anlamda birtakım sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir. Özellikle yaşı daha küçük engelli bireylerin gerekli teçhizatları olmadığı için online derslerine giremedikleri ve bu durumun onları olumsuz etkiledikleri görülmektedir. Bu nedenle psikolojik olarak desteğe ihtiyaç duydukları hatta belediye tarafından böyle bir beklentiye girdikleri anlaşılmaktadır. Bu sürecin daha fazla içlerine kapanmalarına neden olduğunu dile getirmişlerdir. Bu durumdan kurtulmak için belediyenin araçlarla geçerek ve anons vererek kendilerinin yanında olduklarını ya da açık havada biraz eğlenebilecekleri bir alanın oluşturulabileceğini dile getirmişlerdir. Böylelikle salgının yaratmış olduğu dezavantajlı durumu biraz daha avantaja çevrilebileceği öngörülmüştür.

Sonuç olarak, özellikle salgın döneminde büyükşehirlerde engelli bireylerin az da olsa sosyalleşebilmeleri ve mesafe kuralına uyarak dışarıya çıkabilmelerinin mümkün olmadığı görülmektedir. Bu anlamda vatandaşlar tarafından özverili yaklaşmadığı dile getirilmektedir. Oysaki salgın engelli bireyler için daha fazla tehdit oluşturup, daha fazla yalnızlaşmalarına sebebiyet vermektedir. Bu durumun tersine dönmesi tüm toplumda yaşanacak dönüşümle ve hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimlerin bu noktada sorumluluklarını yerine getirmeleriyle mümkün görünmektedir. Dolayısıyla büyükşehirlerde engelli vatandaşların hareket kısıtının ortadan kaldırılması oldukça önemlidir, bu bağlamda kaldırılmaları, kamu binalarının, sosyal do-

nati alanlarının ve sosyalleşme açısından son derece önemli olan tiyatro, sinema vb. alanlarının erişilebilir duruma getirilmesi gerekmektedir. Metro, otobüs ve minibüs gibi toplu ulaşım araçlarının rampa, asansör gibi teizatlarının bulunması gerekmektedir. İşitme cihazı kullanan işitme engelliler için toplu taşıma araçlarında, ortak kamusal alanlarda sosyalleşmenin yaşandığı ortak toplumsal yerlerde yönergelerin bulunması, görme engelliler için hayati önem taşıyan özel kaldırımların kentin geneline yayılması erişilebilir bir kent açısından önem arz etmektedir.

Extended Abstract

Walking in Istanbul in the Days of COVID-19: The Case of University Graduate Employees

*

Fatma Hırlak Çam

ORCID: 0000-0002-1381-4025

Alper Bilgili

ORCID: 0000-0003-0417-5070

Cities without disabilities are one of the most important steps taken to protect the urban rights of people with disabilities. With barrier-free cities, it is aimed to be a city where disabled people can live together without being excluded from society. In addition, it has been determined as the main goal that they will be able to move comfortably all over the city and have access to every service they need. Especially the Covid-19 process, which was observed in Wuhan, China for the first time in 2019 and declared as a pandemic by the World Health Organization, has once again demonstrated the importance of barrier-free cities. Because even if the Covid-19 pandemic has threatened all humanity equally, it seems that it threatens disadvantaged groups more.

Because even if the Covid-19 pandemic has threatened all humanity equally, it seems that it threatens disadvantaged groups more. People with disabilities, who already have problems accessing many services, are finding it more difficult to access these services with the epidemic. In addition, it seems inevitable that they will experience a more difficult period economically in this process. Another negative dimension of the epidemic is on health. At this point, disabled people are among the high-risk group due to the fact that they have a heavier illness and a higher risk of dying, which in this case Decays the epidemic period more distressingly. In this direction, it has been determined as the problem of the research to reveal what are the activities carried out for the disabled during the Covid-19 pandemic. The purpose of the research is to determine whether disabled people can use their urban rights during the Covid-

19 pandemic and to evaluate how they are affected by this process. In line with the problem and purpose of the research, what is the emphasis that stands out in the activities carried out by the city of Ankara for disabled people during the Covid-19 pandemic? Have the activities carried out helped disabled people to get through this process without problems? answers to their questions are being sought.

The research has been designed in three sections and the concepts of city and urban right have been included in the first section. In addition, the urban rights of people with disabilities were mentioned and the effects of the Covid-19 process on people with disabilities were evaluated. In the second part, information is given about the problem, pattern, purpose, importance, scope and limitations of the research, data collection method and analysis technique, and finally, its validity and reliability. In the third and final section, the findings of the research are given based on the interviews of disabled individuals, teachers working in special education institutions and employees of the Disability Services Unit of Ankara Metropolitan Municipality. The research was designed in the form of phenomenological research from qualitative research patterns. The aim of phenomenology is to reveal what the common experiences of all the individuals participating in the research about a concept mean. In short, the output of this study will be the experiences of individuals. The data arising from the use of phenomenological research design were collected by interview method in the research. A semi-structured interview form consisting of 5 questions was used in the research. The first question aims to measure the participants' perceptions towards the Covid-19 pandemic. The other four questions aim to reveal the problems that the participants experienced during this process. In addition, the approval of the ethics committee was obtained in our study.

Covid-19 epidemic period we are in has been the most sensitive period in which disabled people need to use their urban rights. Because chronic patients have a higher risk of death and disabled people are three times more likely to suffer from chronic diseases such as cancer, stroke, heart disease or diabetes, disabled people are more affected by this epidemic. In this direction, the problem of the research is what are the activities created by taking into account the urban rights of people with disabilities, which we call the fragile group during the Covid-19 pandemic process. In this direction, as a result of the research, it was concluded that the municipality's work for disabled people is limited. It is observed that they mostly carry out activities within the membership system they have created themselves and that they provide assistance such as cleaning

supplies, masks, disinfectants to disabled people in this group. In addition, more activities for the visually impaired have been continued.

As a result, it is observed that it is not possible for disabled people to socialize even a little bit in metropolitan cities, especially during the epidemic period, and to go outside by following the distance rule. In this sense, it is stated that there is no selfless approach by citizens. However, the epidemic poses more threats to people with disabilities and causes them to become more lonely. The reversal of this situation seems to be possible with the transformation to be experienced in the whole society and with both the central government and the local governments fulfilling their responsibilities at this point.

Kaynakça/References

- Akdağ, A. Ş., Bahar Y., Beyza Ü., Gizem T. A., Fatma K., Güldal İ.,Nurcihan T. (2021). Covid-19 Pandemi sürecinde engelli kadınların insan hakları izleme raporu. *Engelli Kadın Derneği*. 3 Mart 2021 tarihinde <http://engellikadin.org.tr/wp-content/uploads/2021/03/ENGKAD-COVID-19-IZLEME.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Balcı, A. (2020). COVID-19 özelinde salgınlarnın eğitime etkileri. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*. 3(3), 75-85.
- Brown, A. ve Kristiansen, A. (2009). Urban policies and the right to the city Rights, responsibilities and citizenship. *UN-HABITAT*. 3 Mart 2021 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000178090> adresinden erişilmiştir.
- Cardullo, P., Di Felicianantonio, C., Kitchin, R. (2019). *The right to the smart city*: Vol. First edition. Bingley, UK:Emerald Publishing Limited. 3 Mart 2021 tarihinde <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1985581&lang=tr&site=eds-live> adresinden erişilmiştir.
- Castells, M. (2020). *Kent sınıfiktidar* (3. Bs.). (A. Türkün, Çev.). Ankara, Phoenix. (Orijinal eserin yayın tarihi 1978).
- CDC (Centers for Disease Control and Prevention) (2021). 2 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/need-extra-precautions/people-with-disabilities.html>, adresinden erişilmiştir.
- Çelik, A. (2013). Kent yönetimi bağlamında kent konseyinin işlevleri üzerine bir değerlendirme. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 14(2), 215-229. 3 Mart 2021 tarihinde <http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/4264/57348> adresinden erişilmiştir.
- Duranton, G., Guerra, E. (2016). *Developing a common narrative on urban accessibility: An urban planning perspective*. Washington DC: Brookings. 3 Mart 2021 tarihinde <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/01/landusage-digital.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Ertan, K. A. (2008). Kent hakkı üzerine düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 41 (4), 125-141.

- Erten, Ş., Mehmet A. (2020). Engellilerin erişebilirlik hakkı: Engelsiz kent yaklaşımı çerçevesinde bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 898-912.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., Taşgın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem-analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hayta, Y. (2016). Kent kültürü ve değişen kent kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 165-184.
- Heywood, A. (2015). *Siyasetin temel kavramları* (2. Bs.). (H. Özler Çev.). Ankara, Adres Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2000).
- Harvey, D. (2019). *Sosyal adalet ve şehir* (6. Bs.). (M. Morali Çev.). İstanbul, Metis. (Orijinal eserin yayın tarihi 1973).
- Kalaç, M. Ö., Telli, G., Erönel, Y. (2020). *Covid-19 mücadelesi kapsamında uzaktan eğitim sürecinde engelli öğrencilerin durumu sorunlar ve çözüm Önerileri*. Manisa, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları.
- Kara, E. (2020). KOVİD-19 Pandemisindeki dezavantajlı gruplar ve sosyal hizmet işgücünün işlevi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 26-34.
- Kara, H. Z., Fatmanur A. (2020). Koronavirüs pandemisinde toplumun yaşlı ve engellilere yönelik düşünceleri üzerine bir araştırma. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*. 5(8), 132-143. <https://doi.org/10.46414/yasad.863017>
- Kaya, E. (2003). *Kentleşme ve kentlileşme*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Keleş, R. (2019). *Türkiye'de kentleşme, konut ve gecekondu* (5. Bs.). İzmir: Cem Yayınevi.
- Kreinbrook, A. T. (2007). *A Barrier-Free paradigm for interdependent living*. Unpublished Master's Thesis, University of Maryland, College Park.
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58(2), 99-108.
- Sam, N. (2018). *Kent toplum iktidar* (2. Bs.). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Secretariat for the Convention on the rights of persons with disabilities. (2015). accessibility and disability inclusion in urban development. 21 Nisan 2021 tarihinde <https://www.un.org/disabilities/documents/2015/accessibility-urban-development.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Sümer, G. Ç. (2015). "Engelsiz Şehir" kavramı açısından Malatya. *Yönetim ve Ekonomi*, 22(1), 139-157. <https://doi.org/10.18657/yecbu.68156>
- Şolt, H., Burçin, H. (2019). Çağdaş kent planlama anlayışına bir örnek: engelsiz kent yaklaşımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 6(8), 36-44.
- T. C. Sağlık Bakanlığı (2020). COVID-19 bilgilendirme platformu. 18 Haziran 2021 tarihinde <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66493/p.html> adresinden erişilmiştir.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2021). 18 Haziran 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- UN Department of Economic and Social Affairs. (2016). Good practices of accessible urban development. United Nations Secretariat, Department for Economic and Social

- Affairs. <https://www.un.org/development/desa/dspd/2016/10/good-practices-of-accessible-urban-development/> adresinden erişilmiştir.
- United Nation (2020). Politika zeti: engellileri ieren bir Covid-19 yanıtı. 5 Nisan 2021 tarihinde <https://kasder.org.tr/wp-content/uploads/2020/05/BM-ENGELL%C4%B0L%C4%B0K-VE-COVID-19-06.05.2020.pdf> adresinden erişilmiştir.
- WHO (World Health Organization) (2021). 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19> adresinden erişilmiştir.
- Yavuz, N. (2019). Engelli hakları ve engellilerin kente erişebilirliğinin kentli hakları perspektifinden değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, A.; Őimřek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.